

Social Distances and Stratification: Social Space in the Czech Republic

Jiří Šafr, Julia Häuberer (eds.)

This work was reviewed by:
PhDr. Ing. Petr Soukup
PhDr. František Kalvas, Ph.D.

The monograph benefited from a junior research grant „Social Distance in the Stratification System of the Czech Republic“ (reg. no. KJB700280603) provided by the Grant Agency of the Academy of Sciences of the Czech Republic. The study was supported also by the Research Plan of the Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic “Sociological analysis of long-term social processes in Czech society in the context of European integrational policies, development of the knowledge-based society and of human, social and cultural capital”, No. AV0Z70280505.

Contents

Abstract	7
Abstrakt	8
Abstrakt	9
1. Social Distance as a Relational Approach to Social Stratification: A Theoretical Introduction (Jiří Šafr)	11
Cultural Approach to Class Analysis	11
The relational paradigm of stratification	14
Social distance: definitions and assumptions	14
Homophily – the principle of differential association	15
Social distance and interaction	15
Subjective social distance in the stratification space	16
Class / status feelings: competitive and corporate consciousness	18
Social Distances in the Stratification System of the Czech Republic project	19
Structure of the book	19
2. Subjective Social Distance: Interaction Willingness and Occupational Stimuli (Julia Häuberer, Jiří Šafr)	21
Data: Social Distance 2007 survey	21
Hierarchy of occupations	22
Does subjective social distance just measure prestige? Social usefulness and social-interactional distance	26
Non-response	27
Do men and women express uniform social distances to occupations?	28
3. Class Differences in Subjective Social Distance in the Czech Republic: Like-me or Prestige Effect? (Julia Häuberer, Jiří Šafr)	31
Testing the ‘like-me’ principle and the ‘prestige effect’	31
Estimating social distance based on the status of target occupations in five social classes	34
Which effect is at work in which social class?	35
Which effect is stronger in Czech society?	36
Social distances in individual level data: what effect prevails for a specific target occupation?	38
Patterns of subjective social distances: different class/status consciousness?	38
Competitive vs. corporate status consciousness/ feelings	39
Conclusion: the prevailing prestige effect in subjective distances	45
4. The Symbolic Space of Professions – Subjectively Experienced Class Boundaries (Jiří Šafr, Julia Häuberer)	46
Means differences of pairs of target occupations among self-identified classes	46
The structure of the similarity of occupations: subjectively experienced class structure	48

Conclusion: the status continuum with indicative evidence of subjectively experienced class structure	54
5. Status Homogeneity and Heterogeneity in Social Contacts (Jiří Šafr)	55
Where do our friends come from? The focused organization of friendship ties	56
The idea of Network 4: the macro-sociological approach to social structure	59
Educational homogeneity/heterogeneity	60
The prestige effect in naming friends?	62
Relative homogeneity (odds ratio) in educational homogeneity	63
Class homogeneity/heterogeneity – ‘friendship between classes’	63
Occupational homogeneity – social distance space	65
Conclusion: patterns of association – enclosed social circles	65
6. Images of Social Classes and Strata (Jiří Šafr)	67
What is social class and what are criteria for class membership?	67
Trait attribution to social strata	71
Images of a social category: the semantic space of stratification groups	71
Inter-class evaluation stereotypes: in-group favouritism and out-group derogation	73
Conclusion: images of classes and strata	75
7. Perception of Social Classes and Class Identification in the Czech Republic (Marta Kolářová)	76
What does the term ‘class’ evoke?	77
The definition of class and the principle of stratification	78
What classes are perceived in Czech society?	79
Class identification	81
Conclusion: the rejection of social class	82
8. Constructing the Group Identity of Ordinary People: Who Are ‘Those Below’ and ‘Those Above’? (Kateřina Vojtíšková)	84
Lay normativity and the construction of group boundaries	84
The ‘ordinary’ majority	86
Constructing symbolic boundaries between ‘ordinary people’ and the others	87
Conclusion: deprecation and a call for recognition	88
9. Conclusion: How Do Czechs See the Structure of Their Society? (Jiří Šafr, Julia Häuberer)	90
References	93
Appendix	96
Summary	99
Shrnutí	101
Zusammenfassung	103
About the Authors	106
Name Index	107
Subject Index	108

Social Distances and Stratification: Social Space in the Czech Republic

Jiří Šafr, Julia Häuberer (eds.)

Abstract

This volume pursues how the symbolic boundaries contribute to social hierarchies in the stratification space. First, relational notion of inequalities is introduced: a culturalistic approach to class analysis and concepts of social distance. The next three chapters study subjective distance, i.e. interactional willingness related to 22 occupations as researched through the population survey Social Distances 2007. The third chapter focuses on how the mechanisms of closeness (like-me) and looking up (prestige) work to form distance. Prestige is by far the more prevalent; the like-me mechanism only applies slightly among professionals and unskilled workers. Class feelings are expressed only minimally, mostly by the working class. Next chapter examines the existence of subjectively experienced classes. There is a dominant status continuum. Further, four clusters of subjectively perceived classes were found: high professionals, traditionally female lower professionals, semi-skilled manual and routine non-manual workers, and unskilled workers with low prestige. The fifth chapter deals with objective social distance in terms of actual patterns of association in egocentric networks (respondent's three best friends). Here, the homophily (like-me) is very strong. Friendship associations among 25 occupational categories are ordered primarily along a status continuum, with a distinct gap between white and blue collar.

The volume next explores stratification beliefs and perceptions of inequalities. The sixth chapter is concerned with people's images of social classes and the attribution of traits to various strata. People with lower status understand class in terms of economic factors, whereas those with higher status define it in terms of cultural factors. The following chapters pursue results from a qualitative study focused on the perception of inequalities. The seventh chapter introduces a description of what the concept of class evokes and what criteria people may employ in understanding social class. Narrators mostly reject the term 'class' as such, due to its strong Marxian overtones. The eighth chapter examines lay conceptions – ethno-theories of stratification focused on social categories understood as 'those above' and 'those below'. In assigning a position in the symbolic space, two dimensions are decisive: the material and power hierarchy and a person's symbolic position within society (recognition). In general terms, both studies reveal that corporate class-consciousness (i.e., closed-group solidarity) is not present. Contemporary Czech society may be better described in terms of competitive status feeling, with values of competitiveness on the basis of individual merit. Yet, this is cast into doubt by a widespread impression of undeserved wealth that emerged during the post-communist transition in some striking cases.

Keywords

social stratification, social distance, social interaction, social class, symbolic social space, group identity, social categorization

Sociální distance a stratifikace: sociální prostor v České republice

Jiří Šafr, Julia Häuberer (eds.)

Abstrakt

Studie zkoumá, jak symbolické hranice přispívají ke vzniku sociálních hierarchií ve stratifikačním prostoru. Nejprve je uvedena teoretická koncepce relačního pojetí nerovností: kulturalistický přístup k třídní analýze a koncepty sociálních distancí. Následující tři kapitoly se zabývají subjektivní sociální distancí jako ochotou k interakci s 22 profesními kategoriemi, která byla sledována v reprezentativním šetření Sociální distance 2007. Třetí kapitola sleduje, jak sociální distance utváří mechanismy podobnosti (like-me) a „vzhlížení“ (prestiž). Efekt referenční prestiže převažuje, podobnost se projevuje jen velmi slabě mezi vysokými odborníky a nekvalifikovanými dělníky. Pouze dělníci vyjadřují velmi slabé třídní postoje – preference vlastní skupiny. Dále je zkoumána existence subjektivně vnímaných tříd. Převažuje statusové kontinuum, v němž byly identifikovány čtyři klastry profesí – subjektivně vnímané třídy: vysocí odborníci, odborné ženské profese, manuální a rutinně nemanuální pracovníci a nekvalifikované povolání s nízkou prestiží. Pátá kapitola se zabývá objektivními sociálními distancemi z hlediska skutečných vzorců asociací v egocentrických sítích (tři nejlepší přátelé respondenta). Zde je mechanismus homophily (like-me) velmi silný. Přátelské vazby mezi lidmi zařazenými do 25 profesních kategorií jsou uspořádány primárně podél statusového kontinua se zřetelnou hranicí mezi manuálními a nemanuálními profesemi.

Druhá část se věnuje představám o stratifikaci a percepčním nerovnostem. Šestá kapitola pojednává o významech sociální třídy a připisování vlastností společenským vrstvám. Lidé s nízkým statutem chápou třídu zejména z hlediska ekonomických faktorů, zatímco ti s vysokým statutem prostřednictvím kulturních faktorů. Další kapitoly analyzují data z kvalitativního výzkumu, který se zaměřil na percepci nerovností. Sedmá kapitola uvádí, co evokuje pojem třída a jaká kritéria při chápání tohoto pojmu lidé používají. Respondenti vesměs pojem „třída“ odmítají vzhledem k jeho marxistické minulosti. Osmá kapitola sleduje laické koncepce a etnoteorie stratifikace. Zkoumá, které sociální kategorie jsou považovány za společensky „nahore“ a „dole“. Pro určování pozice v symbolickém prostoru jsou podstatné dvě dimenze: materiální/mocenské hierarchie a symbolického postavení ve společnosti (uznání). Celkově vzato, oba výzkumy ukazují, že u nás dnes nelze hovořit o existenci korporátní formy třídního vědomí. Česká společnost se vyznačuje spíše tzv. kompetitivním statusovým vědomím, v němž jsou hodnoty soutěživosti na základě individuálního úsilí vlastní všem. Univerzální fungování výkonových kritérií je nicméně narušeno rozšířenou představou nezaslouženého zbohatnutí, které se v některých očividných případech objevilo během postkomunistické transformace.

Klíčová slova

sociální stratifikace, sociální distance, sociální interakce, sociální třída, symbolický sociální prostor, skupinová identita, sociální kategorizace

Soziale Distanzen und Stratifikation: der soziale Raum in der Tschechischen Republik

Jiří Šafr, Julia Häuberer (eds.)

Abstrakt

Die vorliegende soziologische Studie untersucht den Einfluss von symbolischen Grenzen auf die Entstehung von sozialen Hierarchien im sozialen Raum. Ausgangspunkt sind Ansätze zur Erklärung von Ungleichheiten durch soziale Beziehungen, d.h. der kulturtheoretische Ansatz der Klassenanalyse und Konzepte sozialer Distanz. Im ersten Teil der Studie werden subjektive Distanzen als Interaktionsbereitschaft bezüglich 22 Berufskategorien verstanden, die im Rahmen des repräsentativen Surveys Sociální distance 2007 (Soziale Distanzen 2007) erhoben wurden. Das dritte Kapitel untersucht, wie Mechanismen der Affinität (like-me) bzw. des „Aufschauens“ (Prestige) soziale Distanzen formen. Dabei zeigt sich, dass der Effekt des Referenz-Prestiges vorherrscht, während das „like-me“-Prinzip nur einen schwachen Einfluss auf die soziale Distanz zwischen hochqualifizierten Fachkräften und unqualifizierten Arbeitern aufweist. Ein Klassenbewusstsein äußert sich in geringem Maße lediglich bei Arbeitern, d.h. in der Bevorzugung der eigenen Gruppe. Die Analyse der Existenz subjektiv wahrgenommener Klassen im vierten Kapitel zeigt ein Statuskontinuum auf, in dem vier Berufscluster bzw. subjektiv wahrgenommene Klassen identifiziert werden: hochqualifizierte Fachkräfte, frauentypische Berufe (pink collars), manuelle und nichtmanuelle Berufe mit Routinetätigkeit sowie unqualifizierte Arbeitskräfte mit geringem Prestige.

Das fünfte Kapitel befasst sich mit objektiver sozialer Distanz hinsichtlich tatsächlicher Interaktionsmuster in egozentrierten Netzwerken (drei beste Freunde des Respondenten). Hier ist der Mechanismus des „like-me“ sehr stark ausgeprägt. Die Komposition der Freundschaftsnetzwerke unterteilt in 25 Berufskategorien verläuft primär entlang eines Statuskontinuums und weist eine deutliche Grenze zwischen Handwerkern (blue collars) und Angestellten (white collars) auf.

Der zweite Teil der Studie ist den Vorstellungen der Befragten über die Stratifikation und der Perzeption von Ungleichheiten gewidmet. Im sechsten Kapitel werden die Bedeutung sozialer Klassen und die Zuschreibung von Eigenschaften zu Angehörigen gesellschaftlicher Schichten betrachtet. Menschen mit niedrigem Status begreifen Klasse insbesondere hinsichtlich ökonomischer Faktoren, während Menschen mit höherem Status diese über kulturelle Faktoren definieren. Zur tieferen Analyse werden in den folgenden Kapiteln Daten einer qualitativen Erhebung zur Wahrnehmung von Ungleichheiten hinzugezogen. Das siebte Kapitel fragt welche Assoziationen der Begriff Klasse beim Respondenten hervorruft und welche Kriterien zum Verständnis dieses Begriffs verwendet werden. Die Antwort ist eindeutig, angesichts seiner marxistischen Vergangenheit wird der Begriff „Klasse“ von den Befragten abgelehnt.

Im achten Kapitel werden Laienkonzeptionen, bzw. Ethnotheorien der Stratifizierung aufgezeigt. Es wird untersucht, welche sozialen Kategorien in der Gesellschaft als „oben“ und „unten“ stehend angesehen werden. Für die Bestimmung der Position im symbolischen Raum sind zwei Dimensionen von grundlegender Bedeutung: die materielle Hierarchie und Machthierarchie sowie die symbolische Stellung in der Gesellschaft (Anerkennung). Zusammenfassend zeigen beide Erhebungen, dass man heutzutage im tschechischen Umfeld nicht von der Existenz eines korporativen Klassenbewusstseins, bzw. geschlossener Gruppensolidarität sprechen kann. Die tschechische Gesellschaft zeichnet sich eher durch ein sog. kompetitives Statusbewusstsein aus, in dem Werte des gesellschaftlichen Wettbewerbs basierend auf individueller Leistung vorherrschen sind. Die universelle Gültigkeit dieser Leistungskriterien wird jedoch durch die weit verbreitete Auffassung gestört, dass im Rahmen der postkommunistischen Transformation in augenscheinlich unrechtmäßigen Fällen Reichtum erworben wurde.

Schlüsselwörter

soziale Stratifikation, soziale Distanz, soziale Interaktion, soziale Klasse, symbolischer Raum, sozialer Raum, Gruppenidentität, soziale Kategorisierung

Summary

The objective of this volume is to explore the symbolic boundaries that contribute to social hierarchies in the symbolic stratification space. Generally, the question of class or status identity formation is addressed through social interaction. The first chapter provides a theoretical introduction to the relational notion of inequality. A culturalistic approach to class analysis—focusing on how cultural practices contribute to the origin of symbolic boundaries and a view of classes as empirical clusters—is introduced, along with a review of different concepts and definitions of social distance. Of special interest is the interactional conception of social distance, in terms of affinity (subjective distance) and different patterns of associations, such as friendship (objective distance) [Laumann 1966].

The next three chapters study subjective social distance, i.e. interactional willingness related to given occupational stimuli, as researched through the population-representative survey Social Distances 2007. In the second chapter, the use and descriptive statistics of a subjective social-distance scales towards 22 occupations is introduced, together with a comparison with other stratification scales (ISEI, SIOPS) and with an evaluation of the usefulness to society of the same set of professions indicating both scales are measuring slightly different aspects. The analysis also finds that the scales of subjective distance are not significantly influenced by either the gender of the respondent or the gender characteristics of the target occupation.

The third chapter focuses on how distinct mechanisms—closeness (like-me) and looking up (prestige)—work to form social distances. The prestige effect is by far the more prevalent (nearly three times stronger). The like-me effect applies only to a limited extent, mainly among the most distinctive social classes of professionals and unskilled workers. So it is impossible to speak of any clear in-group/out-group class favouritism or deprecation that would maintain a firm interclass symbolic boundary. In addition, subjective social distance is an expression of class beliefs. Results of inter-class differences (EGP) point to the presence of status sentiment rather than explicit class-consciousness. Only some very slight class feelings are expressed consistently with attitudes about social stratification, mostly by working-class respondents.

The fourth chapter examines the existence of subjectively experienced classes. Matrix of similarity between pairs of occupational stimuli was in the first step transferred to a two-dimensional space. The prestige effect points to a dominant status continuum, in which there is a boundary between blue- and white-collar occupations. Furthermore, occupational stimuli were first clustered into seven groupings. Among these, the highest (high experts) and lowest (unskilled workers) can be considered as distinct subjectively perceived classes. Yet, some subgroups should be regarded as *situses*. Finally, occupations were grouped into four subjective classes: high professionals, lower professionals in fields dominated by women (pink-collars), skilled or semi-skilled manual and routine non-manual workers, and unskilled workers with low prestige.

The fifth chapter deals with objective social distance in terms of actual patterns of association in egocentric social networks (respondent's three best friends). The homophily, or like-me, effect is very strong and persistent over time in determining friendship: About one half of Czechs have a best friend of the same class or with same educational level. Moreover, one quarter of friendship networks (ego and three best friends), comprise a class-homogeneous environment. Furthermore, analysis of the association among 25 occupational categories, employing multidimensional scaling of a proximity matrix of friendship pairs, showed that interactional patterns are ordered primarily along a status continuum, supplemented with a dimension of gender characteristics, with a distinct gap between white and blue collar.

The volume next explores stratification beliefs and perceptions of inequalities. The sixth chapter is concerned with people's images of social classes and the attribution of traits to various strata. People with lower status understand class in terms of objective economic factors (wealth, income, profession), whereas those with higher status define it chiefly in terms of cultural factors (education, social standing, lifestyle). Concerning trait attribution (laziness, ignorance, selfishness, irresponsibility), no hostility was found toward either the upper strata or the benefits recipients (underclass). Generally, only members of the upper class and the lower or working class view themselves relatively better than do other classes.

This issue is pursued in greater detail in the following part, using narrative data from a qualitative study focused on the perception of inequalities. In-depth interviews were conducted with thirty men and women, with various educational backgrounds and social statuses, living in Prague or Liberec. The seventh chapter introduces a description of what the concept of class evokes and what criteria people employ in understanding social class. Narrators of higher status reject the term 'class' as such, because of their sense of its strong Marxian overtones. However, they do not hesitate to group themselves in specific strata. Most respondents see themselves as belonging to the middle strata or class. This demonstrates the existence of status sentiments in the form of membership in the middle strata, as well as the absence of concrete class boundaries.

The eighth chapter examines lay conceptions – ethno-theories of social stratification, focused more generally on non-a priori social categories and not necessarily in terms of labour market position, understood as 'those above' and 'those below'. These concepts often combine a number of criteria, such as ethnicity, gender, wealth, societal usefulness, morality. Most narrators maintain an identity of ordinary, middle class people. When assigning other people to a position in the symbolic space, two dimensions are decisive: the material and power hierarchy and a person's symbolic position within society (recognition). Perceived inconsistency of these dimensions is assumed to be illegitimate.

In general terms, both studies reveal that substantial corporate class-consciousness is not present. Contemporary Czech society may be better described in terms of competitive status feeling, with values of competitiveness inherent to all strata/classes and a widespread awareness of the permeability of the stratification system based on individual merit. Yet, this is cast into doubt by a widespread impression of undeserved wealth that emerged during the post-communist transition in some striking cases.

Shrnutí

Studie přináší souhrnné výsledky dvou výzkumů, které si kladly za cíl prozkoumat, jak symbolické hranice přispívají ke vzniku sociálních hierarchií ve stratifikačním prostoru. Otázka třídně/statusové identity je zde obecně chápána prismaticem sociální interakce. První kapitola uvádí teoretický přístup k relačnímu pojetí nerovností. Představuje kulturalistické pojetí třídní analýzy, které obrací pozornost k roli kulturní praxe při utváření symbolických hranic a rovněž nahlíží na sociální třídy jako na empirické shluky. Dále uvádí přehled odlišných sociologických konceptů sociální distance. Pozornost je věnována interakčnímu pojetí sledujícímu míru afinity (subjektivní distance) a odlišné vzorce sdružování, např. v přátelských vazbách (objektivní distance) [Laumann 1966].

Následující tři kapitoly zkoumají subjektivní distance, tj. ochotu k interakci s profesními kategoriemi, které byly sledovány v rámci reprezentativního šetření Sociální distance 2007. Nejprve druhá kapitola uvádí metodu a popisné statistiky škál subjektivní distance k 22 profesím. Rovněž je porovnává s jinými stratifikačními škálami (ISEI, SIOPS) a podrobněji také s hodnocením společenské užitečnosti stejného souboru 22 profesí. Celkově jsou oba koncepty podobné, z hlediska subjektivní stránky stratifikace se však jedná o poněkud odlišná měřítka. Analýza dále ukazuje, že distance nejsou podstatnějším způsobem genderově podmíněny – ani pohlavím respondenta ani genderovými charakteristikami hodnocených profesí.

Třetí kapitola sleduje, jak jsou subjektivní distance utvářeny mechanismy podobnosti (like-me) a „vzhlížení“ (prestiž). Efekt referenční prestiže zřetelně převažuje (je přibližně třikrát větší). Vliv podobnosti se projevuje pouze velmi slabě mezi respondenty z krajních pólů třídního postavení – vysokých odborníků a nekvalifikovaných dělníků. Nelze proto hovořit o existenci předpojatosti ani o odsuzování profesí z odlišných kategorií, než je sám jedinec. Sociální distance rovněž odráží třídní postoje. Analýza třídní (EGP) podmíněnosti distancí ukazuje na to, že spíše než o vyhraněném třídním vědomí je třeba uvažovat o statusovém smýšlení. Pouze velmi slabé třídní postoje – preference vlastní skupiny, které jsou v souladu s dalšími postoji ke stratifikačnímu uspořádání – jsou vyjadřovány skupinou dělníků.

Čtvrtá kapitola zkoumá existenci subjektivně vnímaných tříd. Silný vliv efektu referenční prestiže vede k tomu, že v představách převažuje statusové kontinuum, v němž je patrná hranice mezi profesemi s bílými a modrými límečky. Další analýza ukázala, že v rámci tohoto kontinua lze identifikovat sedm seskupení, z nichž ty nejvyšší a nejnižší postavené – vysocí odborníci a nekvalifikované pomocné profese – lze označit za jednoznačné třídní, zatímco některé je lépe považovat za situosvá seskupení. Tato seskupení lze dále sloučit do čtyř klastrů profesí – subjektivně vnímaných tříd: vysocí odborníci, odborné ženské profese, manuální a rutinně nemanuální pracovníci a nekvalifikované povolání s nízkou prestiží.

Objektivními sociálními distancemi danými skutečnými vzorci asociací v egocentrických sociálních sítích (tři nejlepší přátelé respondenta) se zabývá pátá kapitola. Zde je mechanismus homophily (like-me) velmi silný, navíc je dlouhodobě přítomný: přibližně u poloviny respondentů pochází jejich nejlepší přítel ze stejné třídy nebo má stejné vzdělání. Nadto jedna čtvrtina přátelských sítí (respondent a jeho tři přátelé) je složena z třídně zcela homogenního prostředí. Další analýza asociací mezi 25 profesními kategoriemi, použita byla metoda multidimenzionálního škálování pro matrici podobnosti, ukazuje, že interakční vzorce jsou uspořádány primárně podél statusového kontinua – spolu s doplňující dimenzí genderových charakteristik profesí – se zřetelnou hranicí mezi manuálními a nemanuálními profesemi.

Druhá část se věnuje představám o stratifikaci a percepčním nerovnostem. Šestá kapitola pojednává o významech sociální třídy a připisování vlastností společenským vrstvám. Lidé s nízkým statutem chápou třídu zejména z hlediska ekonomických faktorů (bohatství, příjem, profese), zatímco respondenti s vysokým statutem prostřednictvím kulturních faktorů (vzdělání, sociální postavení, životní styl). V kategoriálním myšlení sledovaném jako připisování určitých vlastností skupině (lenost, hloupost, sobeckost, nezodpovědnost) se v hodnocení ani jedné ze skupin, tedy ani vůči krajním pólům vyšších vrstev a příjemců sociálních dávek (underclass), neprojevuje nepřátelskost. Pouze reprezentanti vyšších tříd a nižší/dělnické třídy hodnotí svou vlastní kategorii ve srovnání s příslušníky ostatních tříd pozitivněji.

Následující kapitoly se věnují tomuto tématu podrobněji v analýze narativních dat z kvalitativního výzkumu zaměřeného na percepci nerovností. Hloubkové rozhovory s 30 muži a ženami odlišné vzdělanostní úrovně a sociálního zázemí byly provedeny v Praze a Liberci. Sedmá kapitola nejprve uvádí, co evokuje pojem sociální třídy a jaká kritéria při chápání tohoto pojmu lidé používají. Respondenti (s vyšším statutem zejména) vesměs pojem „třída“ odmítají vzhledem k jeho marxistické minulosti. Na druhou stranu neváhají zařazovat sebe i ostatní do sociálních vrstev, přičemž se sami nejčastěji identifikují se středními vrstvami (třídami). To ukazuje na převažující způsob uvažování o společenském postavení v prizmatu sociálních vrstev a na absenci zřetelných třídních hranic.

Laické koncepte a etnoteorie stratifikace dále sleduje osmá kapitola. Zaměřuje se na obecnější neapriorně definované sociální kategorie, které nejsou nezbytně chápány v souvislosti s postavením na pracovním trhu. Analýza zkoumá, které skupiny/kategorie jsou považovány ve společnosti „nahore“ a „dole“. Při umisťování těchto kategorií respondenti kombinují více kritérií jako etnicitu, gender, bohatství, společenskou užitečnost a morálnost. Souběžně tak budují vlastní pozitivní identitu běžného člověka – střední třídy. Pro určování pozice v symbolickém prostoru jsou podstatné dvě dimenze: materiální a mocenské hierarchie a symbolického postavení ve společnosti (uznání). Pokud dochází k jejich vzájemné nekonzistenci, pak je takové postavení považováno za nelegitimní.

Celkově vzato, výsledky obou výzkumů ukazují na to, že v českém prostředí dnes nelze hovořit o existenci korporátní formy třídního vědomí projevujícího se jako uzavřená skupinová solidarita a silná koheze s výrazným potenciálem pro kolektivní jednání. Současná česká společnost se vyznačuje spíše tzv. kompetitivním statusovým vědomím, v němž jsou hodnoty soutěživosti vlastní příslušníkům všech statusových a třídních seskupení, kteří si jsou vědomi prostupnosti stratifikačního systému na základě individuálního úsilí. Univerzální fungování výkonových kritérií je nicméně narušeno rozšířenou představou často nezaslouženého zbohatnutí, které se v některých očividných případech objevilo během postkomunistické transformace.

Zusammenfassung

Die vorliegende soziologische Studie analysiert zwei Erhebungen zur Frage wie symbolische Grenzen zur Entstehung sozialer Hierarchien im sozialen Raum beitragen. Die Frage der Klassen- oder Statusidentität wird hier allgemein im Focus sozialer Interaktionen betrachtet. Im ersten Kapitel werden theoretische Ansätze zur Erklärung von Ungleichheiten durch soziale Beziehungen eingeführt. Vorgestellt wird der kulturtheoretische Ansatz der Klassenanalyse, welcher analysiert wie kulturelle Praxis symbolische Grenzen erzeugt und soziale Klassen ebenfalls als empirische Cluster versteht. Des Weiteren werden verschiedene soziologische Konzepte sozialer Distanz dargestellt. Von besonderem Interesse ist hierbei die Konzeption sozialer Distanz in Interaktionen, d.h. der Grad der Affinität (subjektive Distanzen) und verschiedene Muster des miteinander Verkehrens, z.B. unter Freunden (objektive Distanzen) [Laumann 1966].

In den folgenden drei Kapiteln werden subjektive Distanzen untersucht, d.h. die Interaktionsbereitschaften bezüglich Berufskategorien, die im Rahmen des repräsentativen Surveys Sociální distance 2007 (Soziale Distanz 2007) erhoben wurden. Im zweiten Kapitel wird die verwendete Methode vorgestellt und allgemeine Ergebnisse beschreibender Statistik der Skalen subjektiver Distanzen für 22 Berufe aufgeführt. Zudem werden diese Skalen auch mit anderen Stratifikationskalen (ISEI, SIOPS) sowie der Bewertung des gesellschaftlichen Nutzens dieser 22 Berufe verglichen. Insgesamt ähneln sich beide Konzepte (soziale Distanz und gesellschaftlicher Nutzen), messen jedoch verschiedene Aspekte der Stratifizierung. Die Analyse zeigt des Weiteren, dass die Distanzen weder durch das Geschlecht des/der Befragten noch durch die Gender-Merkmale der bewerteten Berufe wesentlich bedingt sind.

Das dritte Kapitel untersucht, wie durch Mechanismen der Affinität (like-me) und des „Aufschauens“ (Prestige) subjektive Distanzen geprägt werden. Es überwiegt der Effekt des Referenz-Prestiges (der ungefähr drei Mal größer ist als der des like-me Effekts). Der Einfluss des like-me Effekts äußert sich nur sehr schwach im Vergleich der Extremkategorien der Befragten, d.h. zwischen hochqualifizierten Fachkräften und unqualifizierten Arbeitern. Daher kann man weder von einer Favorisierung der eigenen Gruppe noch von einer Verurteilung anderer Berufsgruppen sprechen, was zu einer starken symbolischen Abgrenzung zwischen den Klassen führen würde. Soziale Distanzen spiegeln gleichfalls eine Art Klassenbewusstsein wider. Die Ergebnisse der Analyse von Klassenunterschieden (EGP) in den Distanzen deuten darauf hin, dass eher von einem Statusdenken als von ausgesprochenem Klassenbewusstsein auszugehen ist. Lediglich in der Gruppe der Arbeiter ist ein – wenn auch gering ausgeprägtes – Klassenbewusstsein, bzw. die Bevorzugung der eigenen Gruppe zu finden, in den anderen Gruppen nicht.

Im vierten Kapitel wird die Existenz subjektiv wahrgenommener Klassen untersucht. Der starke Einfluss des Referenz-Prestiges auf die sozialen Distanzen führt dazu, dass in den Vorstellungen ein

Statuskontinuum überwiegt, in dem die Grenze zwischen Handwerks- (blue-collar) und Angestelltenberufen (white-collar) deutlich wird. Weitere Analysen zeigen, dass im Rahmen dieses Kontinuums sieben Gruppierungen identifiziert werden können, von denen lediglich die jeweils höchste und niedrigste – hoch qualifizierte Fachleute und unqualifizierte Arbeitskräfte – als eindeutige Klassen bezeichnet werden können, während die übrigen eher als „Situs“-Gruppierungen betrachtet werden sollten. Diese Gruppierungen lassen sich weiterhin in vier Berufscluster, bzw. subjektiv wahrgenommene Klassen zusammenfassen: hochqualifizierte Fachkräfte, frauentypische Berufe, manuelle und nicht-manuelle Routinearbeiten und unqualifizierte Arbeitskräfte mit geringem Prestige.

Im fünften Kapitel werden die durch tatsächliche Interaktionsmuster in egozentrierten sozialen Netzwerken (drei beste Freunde des Respondenten) gegebenen objektiven sozialen Distanzen betrachtet. Hier ist der Mechanismus des „like-me“ sehr stark ausgeprägt und überdies langfristig präsent: Ungefähr bei der Hälfte der Befragten stammen die besten Freunde aus der gleichen Klasse oder haben den gleichen Bildungsgrad. Darüber hinaus setzt sich ein Viertel der Freundschaftsnetzwerke (Respondent und seine drei Freunde) aus einem sozial homogenen Umfeld zusammen. Die weitere Analyse der Komposition der Freundesnetzwerke unterteilt in 25 Berufskategorien, unter Verwendung multidimensionaler Skalierung für Ähnlichkeitsmatrizen, zeigt, dass die Interaktionsmuster primär entlang eines Statuskontinuums angeordnet sind, ergänzt mit einer Dimension der Gender-Merkmale der Berufe, wobei eine deutliche Grenze zwischen blue and white collar Berufen besteht.

Der zweite Teil ist den Vorstellungen der Befragten über die Stratifizierung und der Perzeption von Ungleichheiten gewidmet. Im sechsten Kapitel werden die Bedeutung der sozialen Klassen und die Zuschreibung von Eigenschaften zu gesellschaftlichen Schichten betrachtet. Menschen mit niedrigem Status begreifen „Klasse“ insbesondere hinsichtlich ökonomischer Faktoren (Reichtum, Einkommen, Beruf), während Menschen mit höherem Status sie über kulturelle Faktoren erfassen (Bildung, soziale Stellung, Lebensstil). Im Kategoriendenken, das als Zuschreibung bestimmter Eigenschaften (Faulheit, Dummheit, Egoismus, Verantwortungslosigkeit) zu einer Gruppe erfragt wurde, äußerte sich gegenüber keiner Kategorie Feindseligkeit, was auch für die Extreme, d.h. obere Schichten bzw. Sozialhilfeempfänger (Unterschicht) gilt. Lediglich die Vertreter der höheren Klassen und der niedrigeren bzw. Arbeiterklassen bewerten ihre eigene Kategorie im Vergleich zu den Angehörigen übriger Klassen positiver.

Die folgenden Kapitel analysieren dieses Thema noch detaillierter unter Verwendung narrativer Daten einer qualitativen Erhebung zur Perzeption von Ungleichheiten. Tiefeninterviews mit 30 Männern und Frauen unterschiedlicher Bildungsgrade und sozialer Herkunft wurden in Prag und Liberec geführt. Im siebten Kapitel wird zunächst erläutert, welche Assoziation der Begriff „soziale Klasse“ beim Befragten hervorruft und welche Kriterien zum Verständnis dieses Begriffs verwendet werden. Angesichts seiner marxistischen Vergangenheit wird der Begriff „Klasse“ von den Befragten (insbesondere jener mit höherem sozialen Status) abgelehnt. Auf der anderen Seite zögern diese nicht, sich oder andere einer sozialen Schicht zuzuordnen, wobei sich die Selbstidentifikation am häufigsten auf die mittleren Schichten (Klassen) bezieht. Auch dies weist auf ein überwiegendes Statusgefühl der Zugehörigkeit zur Mittelschicht und auf die Abwesenheit deutlicher Klassengrenzen hin.

Im achten Kapitel werden Laienkonzeptionen, bzw. Ethnotheorien der Stratifizierung aufgezeigt. Das Kapitel befasst sich mit allgemeinen nicht a priori definierten sozialen Kategorien, die nicht unbedingt im Zusammenhang mit der Stellung auf dem Arbeitsmarkt gesehen werden. Es wird unter-

sucht, welche Gruppen/Kategorien in der Gesellschaft als „oben“ und „unten“ stehend angesehen werden. Bei der Zuordnung dieser Kategorien kombinieren die Befragten mehrere Kriterien, wie ethnische Zugehörigkeit, Geschlecht, Reichtum, gesellschaftlichen Nutzen und Moral. Gleichzeitig bauen sie dadurch eine eigene positive Identität als Angehörige der Mittelschicht auf. Für die Bestimmung der Position im symbolischen Raum sind zwei Dimensionen von grundlegender Bedeutung: die materielle Hierarchie und Machthierarchie sowie die symbolische Stellung in der Gesellschaft (Anerkennung). Kommt es zu einer Inkonsistenz dieser Dimensionen, so wird diese Position als nicht legitim angesehen.

Insgesamt zeigen beide Erhebungen, dass man heutzutage im tschechischen Umfeld nicht von der Existenz eines korporativen Klassenbewusstseins sprechen kann, welches sich in einer geschlossenen Gruppensolidarität und starker Kohäsion mit einem ausgeprägten Potential für kollektives Handeln äußern würde. Die heutige tschechische Gesellschaft zeichnet sich eher durch so genanntes kompetitives Statusbewusstsein aus, in dem die Werte des gesellschaftlichen Wettbewerbs bei den Angehörigen aller Status- und Klassengruppierungen vorherrschend sind. Zudem sind diese sich der Durchlässigkeit des Stratifikationssystems aufgrund individueller Leistung bewusst. Die universelle Gültigkeit dieser Leistungskriterien wird jedoch durch die weit verbreitete Auffassung gestört, dass im Rahmen der postkommunistischen Transformation in augenscheinlich unrechtmäßigen Fällen Reichtum erworben wurde.

About the Authors

PhDr. Jiří Šafr, Ph.D.

jiri.safr@soc.cas.cz

works as an associate scholar at the department of Social Structure Studies, Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic, and at the Institute of Sociological Studies, Faculty of Social Sciences, Charles University in Prague. His research interests include social stratification (social classes, distances, cultural capital and lifestyles), social justice and social capital. He has authored several monographs, including *Social Standing and Lifestyle in Czech Society* (2006), *Sociální kapitál. Koncepty, teorie a metody měření* [Social Capital Concepts, Theories and Methods of Measurement] (with M. Sedláčková, 2006) and *Životní styl a sociální třídy. Vytváření symbolické kulturní hranice diferenciací vkusu a spotřeby* [Lifestyle and Social Classes. Maintaining Symbolical Cultural Boundaries by Differentiation of Taste and Consumption] (2008); and edited a volume titled *Sociální distance, interakce, relace a kategorizace: alternativní teoretické perspektivy studia sociální stratifikace* [Social Distance, Interaction and Categorization: Alternative Theoretical Perspectives on Studying Social Stratification] (2008).

Dipl.-Soz. Julia Häuberer

julia.hauberer@soc.cas.cz

completed her studies in sociology at the Technical University Chemnitz in Germany. Currently, she is working as junior researcher at the department of Social Structure Studies, Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic, and at the Institute of Sociological Studies, Faculty of Social Sciences, Charles University in Prague, where she also is completing her doctoral studies. The topic of her Ph.D. thesis is the quality of measurements of social capital in the Czech context. She also is interested in social network analysis, social justice and social inequality.

PhDr. Marta Kolářová, Ph.D.

marta.kolarova@soc.cas.cz

works as an associate scholar at the department of Social Structure Studies, Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic. She focuses on the intersection of class, gender and racial/ethnic inequalities. She is also the editor-in-chief of Socioweb. Her other research interests include gender aspects of globalization and social movements, and studying subcultures. She co-authored a monograph titled *Vnímání a utváření sociálních distancí a třídních nerovností v české společnosti* [Perception and Construction of Social Distance and Class Inequality in Czech Society] with K. Vojtíšková (2008), and published a book titled *Protest proti globalizaci: gender a feministická kritika* [Protest against Globalization: Gender and Feminist Critique] (2009).

Mgr. et Bc. Kateřina Vojtíšková

katerina.vojtiskova@soc.cas.cz

works as a junior researcher at the department of Social Structure Studies, Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic. She graduated from the Faculty of Science, Charles University in Prague, and has been pursuing her Ph.D. in sociology at the Faculty of Social Sciences, Charles University in Prague. Her research interests include social identity, applications of qualitative methodology in the study of social structure and role of cultural resources in social reproduction/mobility with respect to education. She co-authored the monograph *Vnímání a utváření sociálních distancí a třídních nerovností v české společnosti* [Perception and Construction of Social Distance and Class Inequality in Czech Society] with M. Kolářová (2008).

Name Index

- Allan, G. 57
Allport, G. W. 16, 18
- Bagnall, G. (see Savage)
Beshers, J. 11
Bogardus, E. S. 15–17, 21–22, 31–32, 34–35, 90
Bottero, W. 11–12, 14–15, 86
Bourdieu, P. 12–13, 70, 75
Brown, D. J. 15, 21
Butler, T. 76
- Chan, T. W. 12–13, 65
- Douglas, M. 85
- Feld, S. 56–57
- Goldthorpe, J. H. 12–13, 31, 55, 65
Grew, C. 76–77
Guttman, L. 18, 21–22
- Hatt, P. K. 51
- Irwin, S. 12, 86
- Jackman, M. R. 67–68, 71
- Lamont, M. 14, 85, 87
- Laumann, E. O. 11, 13, 16–19, 21–22, 31, 33, 38–42, 44, 46, 55, 57, 59, 68
Longhurst, B. (see Savage)
- Mac Iver, R. M. 18–19
Marada, R. 11, 14
McFarland, D. D. 15, 21
- Page, C. H. 18–19
Park, R. E. 15
Payne, G. 76, 77
Petrušek, M. 15, 17–18, 60–61, 66
Prandy, K. 11, 15
- Řeháková, B. 57, 59
- Savage, M. 76
Sayer, A. 84
Senter, M. S. 71
Senter, R. 18–19, 33, 39–42
Simmel, G. 15–16
- Vlachová, K. 60–61, 63–65
- Warner, W. L. 14
Watt, P. 76
Weber, M. 12–13, 19, 70, 76
Westie, F. R. 16, 21
Westie, M. L. 16, 21

Subject Index

- association 11–16, 18–20, 42, 45, 56, 65–66, 74, 82, 90, 92
- associational patterns / patterns of 20–21, 45, 65–66, 90
- associational status congruence 44
- categorization 16, 28, 32, 54, 71, 74, 81, 89
- class analysis – conventional approach 11, 13, 59
- class analysis – cultural approach 11–12, 14
- class consciousness 13, 18–19, 31, 39–40, 42, 44–45, 70, 74–76, 78, 90–92
- class favouritism 32, 90
- class identification 13, 45, 76, 81–82
- class identity 13, 74, 76–77, 82–83
- competitive status /class feeling 18–19, 92
- consumption 11–14, 65, 78–82
- corporate class consciousness 18–19, 39, 70, 74, 92
- culture 12, 15, 86–87
- differential association 15–16, 18, 65, 74, 90
- distancing 84, 92
- egalitarianism 89
- ethno-theories 78, 84, 91
- foci (focused set) 56–57, 59
- friendship 12–14, 18, 21, 44–45, 55–57, 59–66, 90–91
- friendship patterns 16, 18, 55, 60, 66
- homogeneity (in friendship), educational, class 13, 55–56, 59–65
- homophily 12, 15, 18, 28, 38, 45, 56, 59, 65
- images of social strata /classes 67, 71, 73, 75, 91
- interaction barriers 65
- interactional-social-distance approach 11, 14–16, 18–19, 26, 46, 90
- ISEI 13, 23–24, 26, 32, 34–39, 44–45, 53, 65, 67–68
- lay constructions of social structure 20, 84
- lifestyle 11–13, 16, 67–70, 75, 78–80, 91
- like-me principle 17–18, 20, 23, 28, 31–39, 45, 90
- Marxist 13, 76–77
- Meritocracy 89
- middle class 40, 42–44, 47, 57, 67, 70–71, 73–75, 77–78, 80–81, 86, 92
- name generator 55, 57
- Network-4 59–61, 63–64
- objective social distance (definition) 16–19
- occupation, blue-collar 24, 26, 29, 32, 40, 47–48, 53, 86
- occupation, white-collar 24, 26, 28–29, 40, 44, 47–48, 54, 65, 91–92
- occupational space 66
- odds ratio 44, 63
- patterns of social distance reactions 38, 40, 45
- position generator 44, 55
- prestige effect 18, 31–32, 36, 38, 40, 45, 62, 90–91
- purity 85
- recognition 84, 86, 88–89, 92
- relational paradigm of stratification 14
- self-identification 48–49, 77, 80–82
- SIOPS 13, 23–24, 26, 32, 53
- social class (definition) 12–13, 17, 20–21, 23, 28, 31–32, 35, 38, 41–42, 46–51, 53–54, 56–60, 62, 64–65, 67–70, 73–75, 77, 82, 91
- social distance scale 13, 21, 24, 30–31, 36, 45–46, 53–54
- social distance (definition) 14–17
- social hierarchies 19, 85
- social identity 11, 73, 75
- social interaction 13, 16, 19
- social structure 11, 13–15, 17, 31, 44, 59, 65, 81, 84
- status continuum 17, 46, 51, 54, 66, 91
- status group 12, 19, 70
- status reputation 14
- status, social 15, 28, 31, 34, 48, 55, 82
- status-continuum hypothesis 17
- stereotype 85
- stratification system 11, 17, 19, 22, 51, 54, 65, 90–92
- subjective social distance (definition) 16–19
- subjectively experienced class structure 17, 46, 48, 54
- symbolic class boundaries 75
- symbolic placement 14
- symbolic space 11, 13, 19–20, 75, 77, 84, 90–92
- symbolic space of professions 13, 46, 48–51, 53
- symbolic space, dimensions: symbolic position / material and power hierarchy 86, 89, 92
- trait attribution 20, 67, 71, 75
- usefulness, societal 23–24, 26–27, 92
- working class 24, 28–29, 41–42, 44–45, 53, 57–59, 70, 73–76, 78–82, 90

Social Distances and Stratification: Social Space in the Czech Republic

Jiří Šafr, Julia Häuberer (eds.)

Edice Sociologické studie/Sociological Studies 08:4

Řídí/Editor-in-Chief: Marie Čermáková

Překlady/Translations: Robin Cassling, Daniel Meier, Jan Morávek

Redakce/Editor: Denis Jerie

Návrh edice a obálka/Design: Zdeněk Trinkewitz

Sazba/Typeset by: Petr Teichmann

Tisk a vazba/Printed by: ERMAT Praha, s. r. o., Praha 4

Vydal/Published by: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

/Institute of Sociology, AS CR

Jilská 1, 110 00 Prague 1

Náklad: 200 výtisků/Print run: 200 copies

1. vydání/1st edition

Praha 2008/Prague 2008

Prodej zajišťuje Tiskové a ediční oddělení/Sales: Press and Publications Department

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i./Institute of Sociology, AS CR

tel.: 222 221 761, 221 183 217, 218, fax: 222 220 143

e-mail: prodej@soc.cas.cz